

KUMML 1986

KUML 19 86

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag, Århus

Omslag: Inspireret af lerkarornamentik fra Jernalderen.

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

Redaktion: Poul Kjerum

Omslag: Flemming Bau

Tilrettelæggelse: Elsebet Morville

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11 pkt.

Papir: Stora G-print 120 gr.

Copyright 1988 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-7288-050-3

ISSN 0454 6245

Indhold/Contents

<i>H. Hellmuth Andersen</i> : Ringborgene og den militære begivenhedshistorie	7
Die Ringburgen und die militärische Ereignisgeschichte	17
<i>Lene B. Frandsen og Stig Jensen</i> : Hvor lå Ribe i Vikingetiden	21
Where was Viking Age Ribe?	34
<i>Thomas Fanning</i> : En irsk-nordisk bronze ringnål fra Ribe	37
A Bronze Ringed Pin with Hiberno-Viking affinities from Ribe	40
<i>Charlotte Fabech</i> : Stenkisten fra Blære	45
The megalithic cist at Blære	72
<i>Bjarne Lønborg</i> : Bronzestøbning i dansk Jernalder	77
Bronzecasting	93
<i>Jytte Ringtved</i> : Jyske gravfund fra yngre romertid	95
Late Roman and early Germanic Iron Age grave finds from Jutland. Tendencies in social development	219
<i>Jysk Arkæologisk Selskab 1986</i>	233

Storstenskisten fra Blære

Af Charlotte Fabech

Lidt syd for landsbyen Blære i Vesthimmerland var gårdejer Jens Grønwald Jensen gennem flere år stødt på sten under markarbejdet. I oktober 1981 meddelte han dette til Vesthimmerlands Museum. En besigtigelse blev foretaget, men den viste kun en svag hævnning i terrænet, der mest af alt lignede en overpløjet og ødelagt gravhøj. Den efterfølgende prøvegravning viste imidlertid noget andet – under kraftige sandflugtslag fandtes toppen af en velbevaret høj.

Under ledelse af museumsinspektørerne Egon Hasselgren og Erik Johansen gennemførtes i sommeren 1982 en totalundersøgelse af pladsen (1). I begyndelsen frilagdes selve højen for sine flyvesandslag, kun et krydsprofil, der skulle tjene til at forklare dens opbygning og tilsanding, blev stående. Herved fremkom en næsten intakt gravhøj med randstenskæde og stenkappe, samt en brandgrav fra førromersk jernalder i toppen. Da brandgraven var anlagt oven på sten af anseelig størrelse (fig. 1), stod det allerede på dette tidspunkt af undersøgelsen klart, at gravhøjen ikke var primær, men dækkede over et større stenkammer. Bedømt ud fra stenedes størrelse måtte det dreje sig om et neolitisk anlæg: dysse, jættestue, eller mest sandsynligt en stor nordjysk stenkiste.

For at få afklaret dette og for samtidig at komme ned til det der nu blev udgravningens primære mål, fjernedes både den primært og den sekundært græstørvopbyggede høj, med undtagelse af profilerne. Formodningerne holdt stik; under højen lå en fuldstændig intakt storstenskiste – endda af usædvanlige dimensioner, næsten 6,5 m × 3,5 m i ydre mål, alt bevaret uskadt gennem årtusinder af tykke sandflugtslag. Inde i kisten har kunnet udskilles mindst 10 forskellige begravelser, strækkende sig fra begyndelsen til slutningen af senneolitikum. Det er resultaterne af denne undersøgelse, der skal fremlægges i det følgende (2).

Den sekundært anlagte høj

Det falder uden for denne artikels rammer at gå i detaljer med det sekundære højanlæg, der var den egentlige årsag til at storstenskisten blev fundet. Kun en summarisk gennemgang vil blive forsøgt, for at vise et eksempel på førromersk jernalders gravskik i Vesthimmerland.

Fig. 1. Gravhøjen efter at flyvesandslagene var fjernet. Set fra vest.

The barrow after removal of the layers of blown sand. Viewed from the west.

Efter fjernelsen af de tykke flyvesandslag fremkom som tidligere nævnt en næsten intakt gravhøj med stenlægning og randstenskæde (fig. 2). Den målte ca. 11 m i diameter, og bestod af et ca. 25 cm tykt lag gråsort højfyld, der lå oven på den til stenkisten hørende høj. Oven på dette var lagt en stenlægning, der over store dele af højen stadig var intakt. Randstenskæden, der omsluttede højen og var opført af 20-50 cm store sten, fandtes også næsten uskadt. Ialt har højen hævet sig ca. 1½ m over den daværende overflade (fig. 5)

Højen (fig. 2) dækkede over en urnegrav fra bronzealderens slutning, markeret som A6, samt centralt og øverst i højen en brandplet A1. Denne

indeholdt et randskår samt en ringhovednål af jern (fig. 3a). Lige uden for højfoden fandtes tre brandpletter, A2, A3 og A4, der alle indeholdt keramikskår. Brandpletten A4 indeholdt desuden en jernnål med skiveformet hoved (fig. 3b). Ca. 4 m nordøst for højen fandtes endnu en brandgrav, A5, denne bestod af en urne, der var nedsat ved en lille stenlægning.

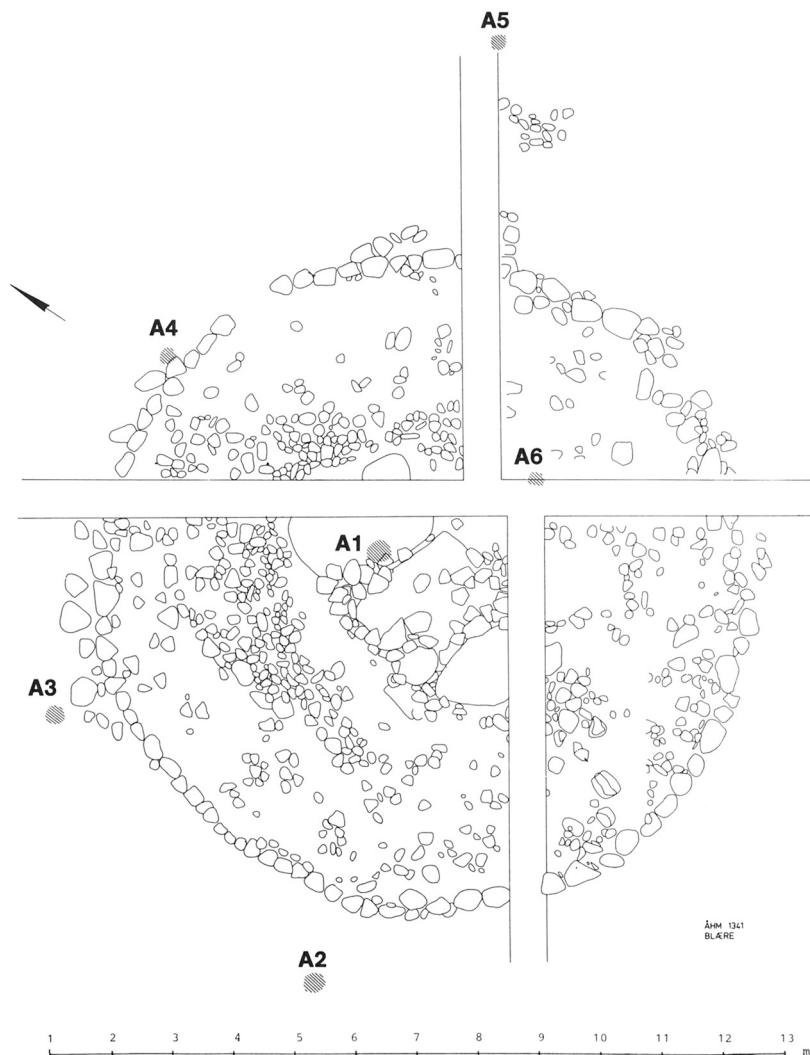

Fig. 2. Plan over gravhøjen med stenlægning, randstensskæde, brandgrave og storstenskistens dæksten. Brandgravene markeret med A1-A6.

Plan of the barrow with stone capping, kerb, cremation graves and the megalithic cist's capstones. Cremation graves marked A1-A6.

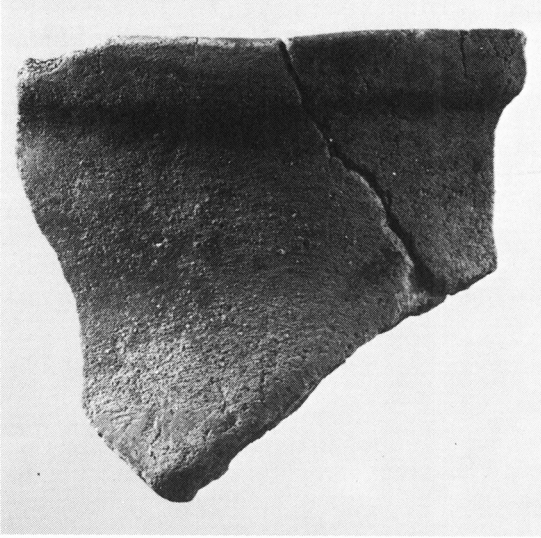

Fig. 3. Eksempler på genstande fra brandgravene.

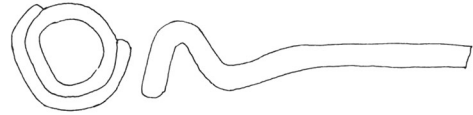
- a. Keramik og ringhovednål fra brandgrav A1. (1:1 mål efter røntgenfoto).
- b. Skivehovednål fra brandgrav A4. (1:1).

Examples of objects from the cremation graves.

- a. Pottery and ring-headed pin from cremation grave A1.
- b. Disc-headed pin from cremation grave A4.

a

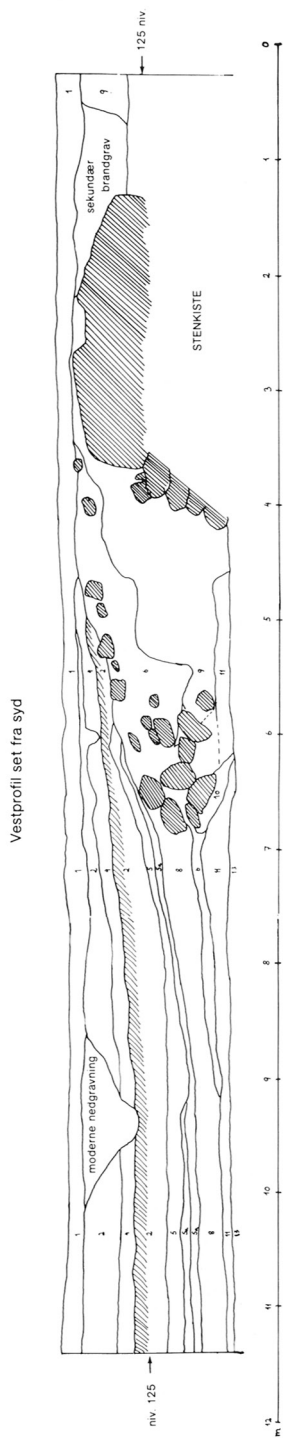
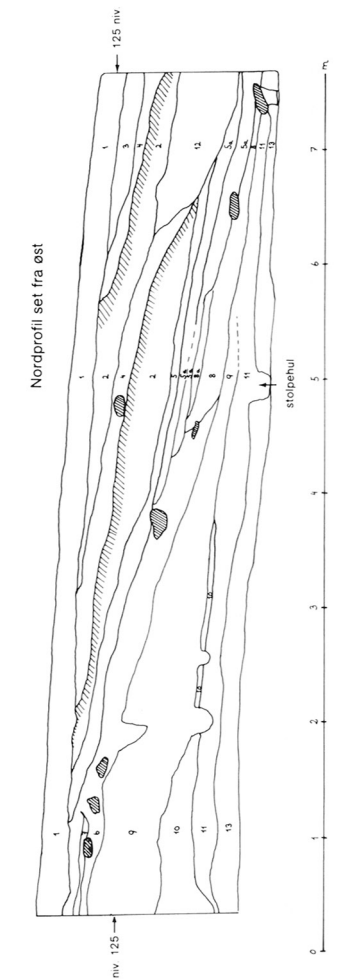

b

Fig. 4. Stenkisten set fra øst.

The cist, viewed from the east.

- sten
- alhorisont
1. ploglag
  2. luft flyvesand med alhorisont
  3. hvidgråt sand med organisk materiale
  4. gråt fint sand - hedeprofil
  5. tynde gule flyvesandslag, afvekslende med tynde grå vækstlag
  - 5a. som 5 men mørkere i farven
  6. gråsort sekundært højfyld
  7. sort brandlag
  8. mørkt sort nedskredet højfyld
  - 8a. sort ellers som 8
  9. primær højfyld græstøv
  10. opkastet undergrund ved anlæggelse af kiste
  11. oprindelig overflade
  12. hvidgult sand nedgravning
  13. undergrund

Fig. 5. Profiltegninger af højens nord- og vestprofil.
Drawings of the north and west profiles of the barrow.

Ringhovednålen og skivehovednålen kan begge dateres til den første del af førromersk jernalder (3). Det samme gælder keramikken, der kan karakteriseres som enkel og uornamenteret med tynde rande. Dateringsmæssigt svarer dette også til selve gravformen. I Midtjylland var det nemlig i sen bronzealder og tidlig førromersk jernalder almindeligt at anbringe brandpletter og urnegrave under lave høje med stenkreds og stentæppe, eller som sekundære grave i høje fra yngre stenalder eller ældre bronzealder (4).

Set på denne baggrund må den sekundære høj være opført engang ved overgangen mellem bronze- og jernalder.

Stenkisten

Højen, der hørte til stenkisten, havde som den sekundært anlagte høj en diameter på ca. 11 m og var opbygget af græstørv. Der blev ikke fundet spor efter randsten. Stenkisten lå i højens centrum og var, som det er almindeligt i Nordjylland, nord-syd vendt med en lille drejning mod nord-øst (5), og med indgangen i syd.

Kisten består af en gang og et kammer (fig. 4). Kammeret måler indvendigt 3,90 m i længden, 2,25 i bredden og 1,20 m i højden. Hver langsideside er sat af fem forholdsvis flade sten af 30-40 cm tykkelse. Seks af disse sten har kløveflader på den indvendige side, medens de øvrige fire har kløveflader på både inder- og ydersider (6). Kammerets endevæg består af to ca. 30 cm tykke sten med én kløveflade, heraf vender den vestlige kløvefladen udad og den østlige kløvefladen indad mod kammeret. Overgangen til kistens gang dannes ved, at kammerets to sydligste sidesten er skråtstillede, så kammeret indsnævres mod gangpartiet.

Stenkistens gang måler indvendig 2,25 m × 0,60 m og 0,70 m i højden. Den består i vestsiden af en ca. 60 cm bred og 2 m lang sten med kløveflader på begge langsider. Østsiden dannes af tre ca. 30 cm brede og 50 cm lange sten med kløveflader på begge sider, samt længst mod syd en mindre marksten.

Kammerets dæksten består af tre sten henholdsvis 2,6 × 1,6 m, 2,3 × 1,5 m, 2 × 1,1 m store og 30-60 cm tykke, plus en mindre sten over kammerets sydvestlige hjørne. De har alle kløvet underside – den midterste dæksten også kløvet overside. Stenkistens gang er i den nordlige ende ved indgangen til kammeret dækket med to mindre ca. 10 cm tykke stenfliser.

Stenkisten var gravet ca. 1 m ned i undergrunden. Profilerne viser, at stenene var sat i en snæver nedgravning, der gennemskærer den oprindelige overflade, og at det opgravede undergrundssand var blevet kastet ud på begge sider af nedgravningen (fig. 5). Kistens bund fandtes ca. 60 cm nede i undergrunden og udgjordes af rent undergrundssand. Som markering af kistens gang var der på to steder sat tynde stenfliser som tærskelsten – 40 cm inden for indgangen og ved overgangen mellem gang og kammer.

Kistens bæresten hælder alle lidt indad mod kammeret og var opklodset med mindre sten (fig. 6a). Mellemrummene mellem både bæresten og dæksten var endvidere pakket med mindre stenfliser (fig. 6b). Som yderligere støtte for stenkisten var der rundt om kammerets fod sat en stenpakning (fig. 6c). Indgangen til stenkisten var lukket ved at næsten hele gangen var fyldt op med marksten og stenfliser (fig. 6d).

For yderligere at sikre kisten mod jordindskrivning var kisten dækket af en kappe bestående af flade stenfliser (fig. 6e). Herover var græstørvhøjen anlagt – ifølge profilet (fig. 5), ser den ud til helt at have dækket stenkisten.

Bedømt ud fra sin form og konstruktion må Blærekisten slutte sig til den gruppe af nordjyske storstenskister, vi kender fra Gravlev, Torderup, Bøstrup og Blegødal, og som disse være opført enten i sen bundgravs- eller overgravstid (7).

En meter sydvest for stenkistens indgang iagttoges, inden for et område på ca. 2 m², svage ardspor. Disse viser, at kisten blev anlagt på agerbrugsjord.

STENKISTENS INDHOLD

For at give undersøgelsen af stenkistens indre de bedste betingelser blev alle dækstenene fjernet med en kran, så udgravningen kunne foregå ovenfra. Det viste sig herefter, at kisten var fyldt med sand, der i tidens løb var sivet ind sammen med indtrængende regnvand. Lag for lag blev kisten udgravet; kun få skeletdele var bevaret og mest i form af tandemalje. Til gengæld var kisten usædvanlig rig på gravgods, der viste, at den havde været benyttet til gentagne begravelser fra slutningen af enkeltgravskulturen til bronzealderens begyndelse.

Som i så mange andre storstenskister var der også her rodet rundt i de tidligere begravelser ved anlæggelsen af en ny. Men blandt andet sandindsivning, samt det at kisten havde stået uforstyrret siden sidst anlagte begravelse, var årsag til, at en del begravelser kunne skelnes fra andre. I det følgende vil kistens indhold blive gennemgået begravelse for begravelse, i den udstrækning det har været muligt at udskille dem, samt i den rækkefølge hvori de fremkom (fig. 7).

»Grav 1«

Ca. en meter inde og halvvejs nede i kisten sås de første spor efter en begravelse. Ved siden af en lille stenlægning og i samme fyldskifte lå en ca. 3,4 × 2 cm stor og 3 mm tyk halvmåneformet ravperle x46 (fig. 8). Brudflader på dens to lige sider samt rester af en gennemboring i kanten af den korteste side viser, at den engang må have udgjort ca. 1/3 af en rund flad ravskive med gennemboring i midten og med en diameter på 4 cm. Efter at

a

b

Fig. 6. Detailoptagelser af stenkistens konstruktion.

a. Opklodsning af stenkistens bæresten. Set fra nord.

b. Stenpakning mellem bæresten. Set fra vest.

c. Stenpakning omkring kammerets fod. Set fra nordøst.

d. Stenkistens gang lukket med stensfliser. Set fra øst.

e. Stenkisten inden stenkappen blev fjernet. Set fra vest.

Construction details of the cist. a. Wedging of the cist orthostats. Viewed from the north. b. Stone packing between orthostats. Viewed from the west. c. Stone packing around the foot of the chamber. Viewed from the north-east. d. The cist passage closed with small stone flags. Viewed from the east. e. The cist before removal of the capstones. Viewed from the west.

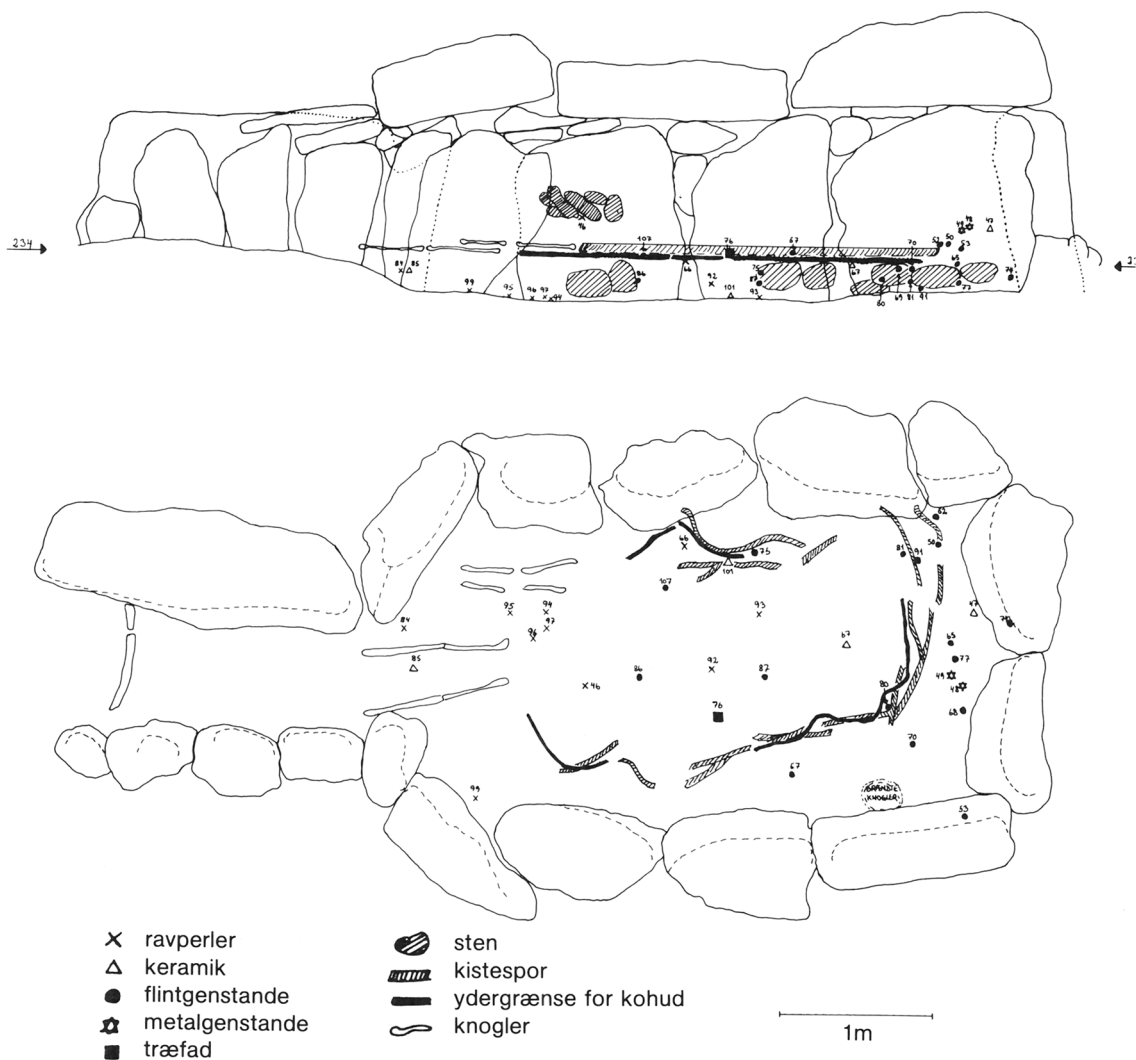

Fig. 7. Plantegninger over stenkisten med genstandene placeret både i flade og snit. For overskuelighedens skyld er stenene inde i kisten ikke indtegnet på planen over fladen.

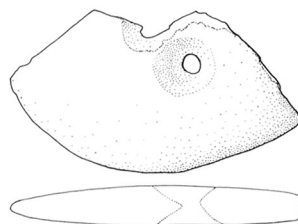
Plans of the cist with the objects placed both in plan and in section. For clarity the stones inside the cist are not shown on the surface plan.

den er gået i stykker, har den fået en ny gennemboring og er blevet genbrugt som ravperle.

Sådanne mindre, flade ravskiver dateres af P. V. Glob til bundgravstid (8). Men dateringen er usikker, idet en del af disse ravskiver er fremkommet i megalitgrave uden sikker stratigrafi og blandet med genstande både fra enkeltgravstid og senneolitikum. Måske bruges disse små ravskiver også senere end bundgravstid (9).

Fig. 8. Fragmenteret ravskive med gennemboring x46 fra »grav 1«.

Fragmented amber disc with a perforation (x46) from "grave 1".

»Grav 2«

5 cm dybere end ravskiven sås langs kammerets sider samt i hele dets nordøstlige del et fyldskifte på ca. 20 cm tykkelse. Dette fyldskifte bestod af lysegult sand med mørke udvaskningsstriber, der viser, at det må dreje sig om nedsvivet materiale. Helt oppe ved kammerets endevæg fandtes, øverst i dette fyldskifte og i samme niveau, en dragtnål af kobber (10), en lille spiralling af kobberlegering, samt et lerkar (fig. 9). Disse genstande, der fandtes tæt ved hinanden, lå helt uforstyrrede og må tilhøre samme begravelse.

Dragtnålen x48 måler 12 cm i længden. Nålehovedet er dannet ved at enden på kobbernålen er hamret ud til en bladformet plade endende i en tange, der er rullet op om sig selv.

Fra Danmark kendes to fund med beslægtede nåletyper: i jættestuen »Rævehøj«, Slotsbjergby sogn, Sorø amt er fundet en rullehovednål af kobber/bronze. Den dateres bl.a. på grund af sin placering i et begravelseslag under type VI dolke til senneolitikum (11).

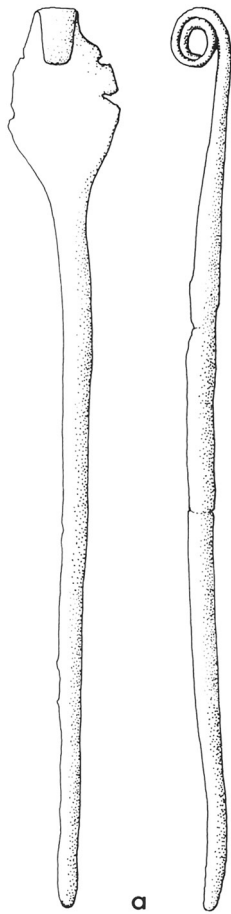
Det andet fund er fra en ødelagt megalitgrav: »Krag næs«, Marstal sogn, Svendborg amt. I dette tilfælde drejer det sig om en rullehovednål af kobber/bronze i en meget enkel udførelse – hovedet er kun bukket en enkelt gang rundt. Fundoplysningerne er usikre, men den skal være fundet sammen med en type IIB og en type IIB/VIA dolk (12).

Rullehovednåle er almindelige i Uneticekulturen, dvs. i Böhmen, Mähren, Mellemtyskland og Polen. Det er også fra disse områder, de fleste senneolitiske metalgenstande importeredes til Sydsandinavien (13).

Dragtnålen fra Blære har imidlertid for bredt et hoved til at kunne kaldes en rullehovednål, i stedet må den henføres til gruppen af små skivehovednåle med oprulning til øsken. Udbredelsen af disse nåle har sit fundtyngdepunkt i Bayern, hvor de er fundet i en række kvindegrave med udstyr, der dateres til Reineckes A1. Et eksempel på en sådan grav er kvindegraven Alburger Hochweg (14). Ifølge Torbrügge kan det ikke afgøres, om de tilhører en tidlig eller fremskreden del af A1 (15), men det indebærer, at skivehovednålen fra Blære senest må dateres til SN C (16), og at Himmerland allerede på dette tidspunkt havde forbindelser til det sydtyske område.

Spiralringen af kobbertråd x49 lå ca. 10 cm fra skivehovednålen. Den er fremstillet af en 1½ mm tyk kobbertråd, der er snoet to gange rundt til en

a

b

Fig. 9. Genstande fra »grav 2«.

a. Lille skivehovednål med oprulning til øsken x48.

b. Spiralring af kobbertråd x49.

c. Enkelt uornamenteret lerkar af groft magret rødtligt gods x47. (1:1).

Objects from "grave 2".

a. Small disc-headed pin with rolled eye (x48).

b. Spiral ring of copper wire (x49).

c. Single undecorated pot of coarsely tempered reddish ware (x47).

c

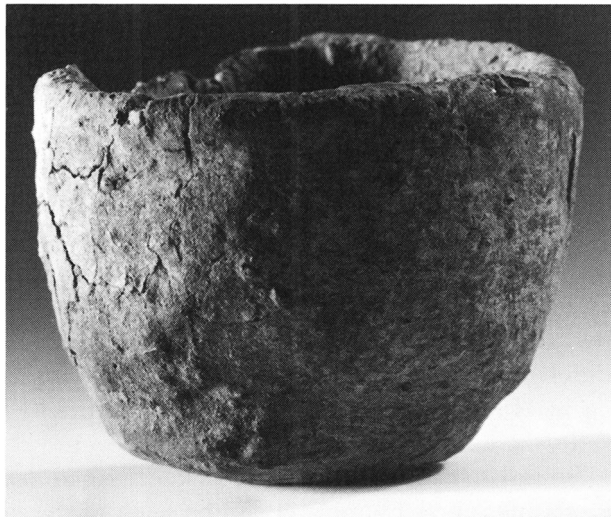

Fig. 10. Skiveøkse x50 og symmetrisk fladehugget flintsegl x52. (1:1).

Flake axe (x50) and symmetrical flat-flaked flint dagger (x52).

spiral, 1,5 cm i diameter. Ringens bevaringstilstand var meget dårlig, kun ved at optage den i præparat og røntgenfotografere den har det været muligt at danne sig et indtryk af den. Fra en hellekiste ved Gerdrup kendes to lignende ringe (17). Disse dateres af E. Lomborg til SN C, men spiralringe af kobber/bronze kendes også fra tidlige bronzealdergrave (18).

Ca. 30 cm fra spiralringen, helt op mod den nordvestlige bæresten i kammerets endevæg, stod lerkarret x47. Det er et 5½ cm højt uornamenteret, toleddet kar af rødligt, groft magret gods. Lerkar af så enkel form er almindeligt forekommende i hele SN (19).

Dateringen af genstandene i »grav 2« indicerer, at skivehovednåleens ejer ikke blev begravet senere end SN C. Der fandtes ikke spor efter kiste eller af den gravlagte, men på skivehovednålen kunne iagttages rester af kohår (20), der antyder, at den døde blev gravlagt indsvøbt i en kohud.

I kammerets nordvestlige hjørne lå i samme fyldskifte, men 10 cm dybere en skiveøkse x50 samt en symmetrisk fladehugget flintsegl x52 ved siden af hinanden (fig. 10). Om disse to genstande tilhører »grav 2« kan ikke afgøres; dateringsmæssigt forekommer begge typer både i SN og ældre BA.

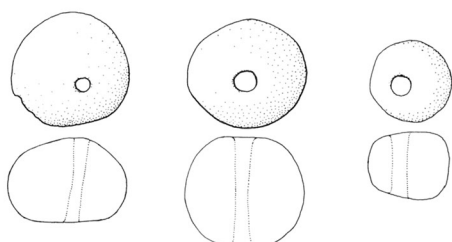
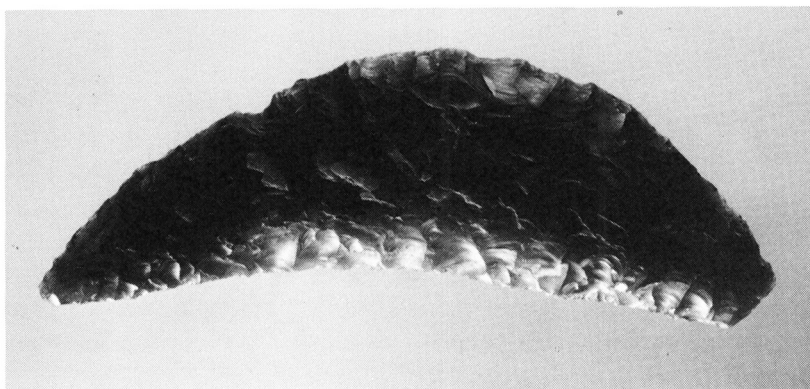

Fig. 11. Fladehugget flintsegl x107 og 3 ravperler x66 fra »grav 3«. (1:1).

Flat-flaked flint dagger (x107) and 3 amber beads (x66) from "grave 3".

»Grav 3«

Ca. 5-10 cm dybere end »grav 2« tegnede der sig et gråsort fyldskifte på ca. $2,5 \times 1$ m i en tykkelse af ca. 10 cm. Fyldet bestod af sandblandet muld. Fem cm nede i dette fyldskifte sås flere steder områder dækket af et brunsort organisk materiale, der ved nærmere undersøgelse viste sig at være rester af en kohud (21). Næsten hele yderkanten af fyldskiftet afgrænsedes af kistespor (fig. 7). Dette fyldskifte må udgøre resterne af en plankekiste, i hvilken den døde har været lagt på/i en kohud. I »kisten« fandtes en 10 cm lang og 3 cm bred fladehugget flintsegl x107, tre kugleformede ravperler x66 (fig. 11), samt de formuldede rester af et træfad x76.

Af den døde fandtes dele af et kranium, enkelte knogler samt lidt tandemalje – rester der alle var så nedbrudte, at de kun kunne iagttages på røntgenfotos efter at være optaget i præparat.

Hvornår denne begravelse har fundet sted er vanskeligt at bedømme alene ud fra gravgodset. Runde ravperler er almindeligt forekommende i de fleste perioder, kun den fladehuggede flintsegl kan måske give en antydning. Fladehuggede flintsegl er først almindeligt forekommende fra midten af senneolitikum, hvor de i depotfund findes sammen med yngre dolktyper (22). Derimod kendes flintsegl ikke fra sikkert daterede senneolitiske grave

(23), først fra bronzealderen forekommer gravfund med fladehuggede flintsegl (24). De fladehuggede flintsegls sene fremkomst understøttes af samtidige bopladsfund. På pladserne Myrhøj og Stendis, der begge dateres til SN A, fandtes ingen fladehuggede flintsegl, men derimod flere flækkesegl. I modsætning hertil blev der på bopladserne Egehøj og Torslev, der begge dateres til tidlig bronzealder, fundet mange fladehuggede flintsegl, men ingen flækkesegl (25).

Ovenstående antyder, at plankekisten i stenkisten blev anlagt i sidste del af senneolitikum, men tidligere end begravelsen med skivehovednålen blev foretaget engang i SN C.

Skikken at gravlægge den døde i en plankekiste inde i selve stenkisten kendes også fra Kobberup-kisten ved Skive. Denne storstenskiste har, p.g.a. ekstremt gode bevaringsforhold, heldige fundomstændigheder samt en omhyggelig udgravning, givet et sjældent indblik i den mere forgængelige del af stenalderens materielle kultur. Et indblik der bl.a. viste, at den døde var blevet gravlagt i en fritstående plankekiste, indsvøbt i en dyrehud, samt at gravgaverne udover stridsøkse, flintøkse og ravperler omfattede 2 barkbægre og et træfad, tilsammen træk med stor parallelitet til »grav 3« i Blærekisten. Graven i Kobberup-kisten hører imidlertid hjemme i enkeltgravskulturen, medens trækisten i Blærekisten er senneolitisk. Dette indikerer, at det ikke kun var storstenskisterne, der var i brug gennem generationer, men også skikken at gravlægge den døde i en trækiste i selve stenkisten. Således støtter fundet fra Blære opfattelsen af, at trækisten i Kobberup ikke er et enkeltstående tilfælde, men udtryk for tidens almindelige skik og brug (26).

»Grav 4-5«

Kistesporerne fra »grav 3« (fig. 7), var yderst i dens sydvestlige hjørne forstyrret. Årsagen til dette kunne tydeligt iagttages, idet der i gangen samt lige inden for indgangen til kammeret lå skeletrester af to personer (fig. 7). Der fandtes intet gravgods, der kunne datere disse to begravelser; men da de ved deres anlæggelse har forårsaget en forstyrrelse af plankekisten, »grav 3«, må de være gravlagt efter denne og sandsynligvis inden »grave-
ne« 2 og 1 blev anlagt.

»Gravlag 6«

Laget under »plankekisten« var i hele kammeret stærkt forstyrret, i en dybde af 15-20 cm. I kammerets nordlige halvdel fandtes i dette lag: 4 flintdolke (x69, x86, x77, x80). 9 pilespidser (x53, x57, x65, x70, x74, x75, x81, x87, x91), 1 ravperle (x92), 1 keramikskår (x67), trækulsrester, meget tandemalje samt mange marksten (fig. 12). I den sydlige del af kammeret,

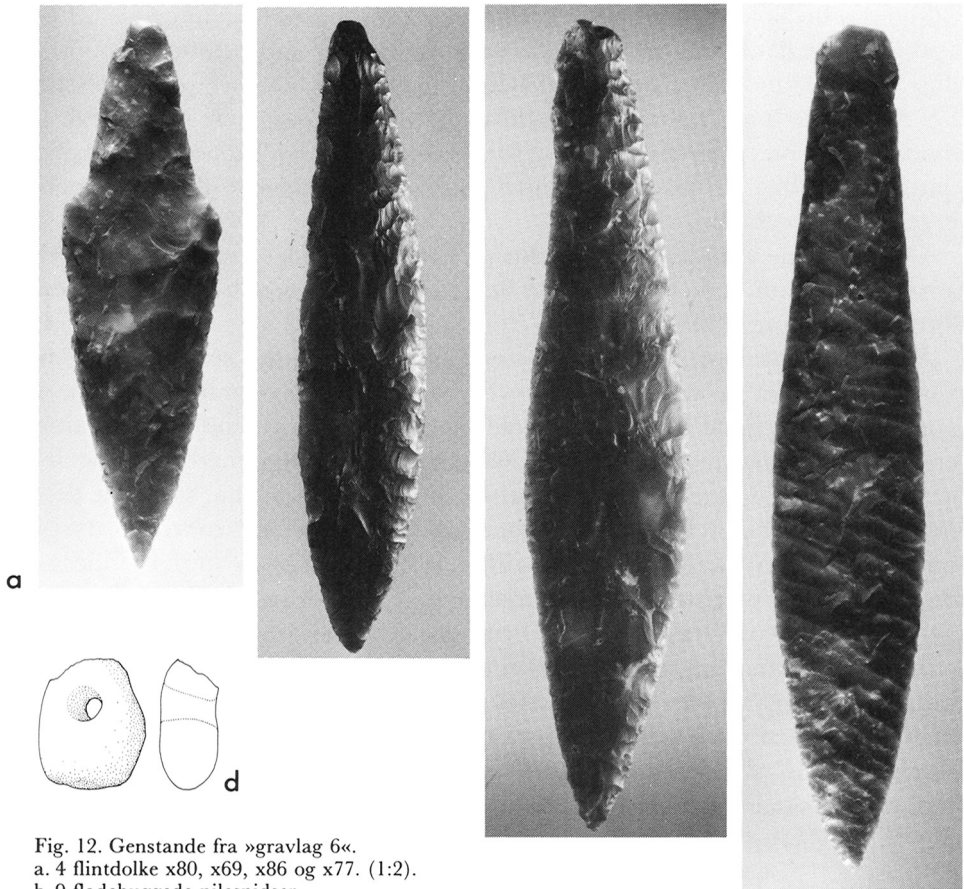

Fig. 12. Genstande fra »gravlag 6«.

a. 4 flintdolke x80, x69, x86 og x77. (1:2).

b. 9 fladehuggede pilespidser.

c. Keramikskår fra retvægget bæger med snoreornamentik x67. (1:1).

d. Ravperle x92. (1:1).

Objects from "grave layer 6". a. 4 flint daggers (x80, x69, x86 and x77). b. 9 flat-flaked arrowheads. c. Potsherds from straight-sided beaker with cord ornament (x67). d. Amber bead (x92).

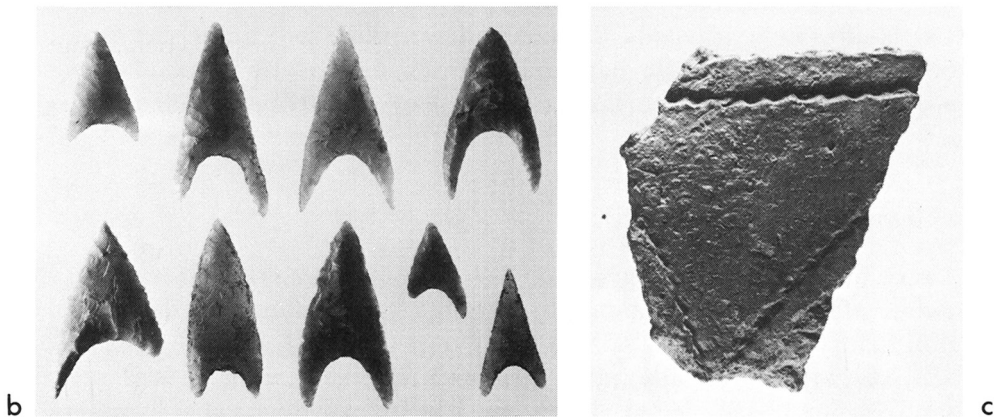

Fig. 13. Keramikskår med zoneornamentik x85 fra »gravlag 6«.

Potsherds with zoned ornament (x85) from "grave layer 6".

lige inden for indgangen, lå i samme lag 1 keramikskår (x85) (fig. 13) samt et fragment af en ravperle (x84).

Dolkene x69 og x86, der er henholdsvis 16 og 21 cm lange, hører til E. Lomborgs type I B dolke. Disse defineres som lancetformede, fladehuggede dolke med regelmæssigt buede sider, hvis største bredde ligger midt på eller lidt under midten af dolkenes længde (27).

Dolken x77, der er 22,3 cm lang, slutter sig i formen til ovenstående type, men er desuden parallelhugget og hører derfor til type I C (27).

Dolken x80 er en 14,5 cm lang, omarbejdet og opskærpet type I dolk med afrundet grebende. Ved ombearbejdningen er grebenden blevet omdannet til en tange, der kan have været indsat i enten et fæste eller et skaft. Således kan den have tjent enten som dolk eller spydspids. Typemæssigt må den henføres til E. Lomborgs type Ix dolke (27).

Alle fire dolke kan på baggrund af ovenstående typebestemmelser dateres til SN A.

Pilespidserne er alle trekantede, fladehuggede pilespidser med indskåren basis. Denne type er almindeligt forekommende gennem hele senneolitikum og et godt stykke ind i ældre bronzealder.

Keramikskåret x67 måler ca. 4,5 × 3,5 cm og er af gråbrunt fint magret gods med ornamentik i tosnoet snor. Sandsynligvis stammer det fra et retvægget bæger med horisontale vinkelbånd, det vil sige Glob's L-gruppe, der dateres til overgravstid (28). Dette skår må stamme fra et kar, der er blevet udrømmet før anlæggelsen af de senneolitiske begravelser.

Ravperlen x92 er en $1,3 \times 1,8$ cm stor, enkel perle med gennemboring. Den kan ikke dateres nærmere.

Keramikskåret x85 fra kammerets sydlige del er 5×7 cm stort, af gråbrunt fint magret gods og med zoneornamentik udført i cardium. Dette skår må stamme fra et retvægget bæger, og da ornamentikken er typisk klokkebægerornamentik bestående af zoner med krydsskravering afbrudt af zoner uden ornamentik, må det dreje sig om et af Globs type K 4-6 bægre, dvs. retvæggede bægre med klokkebægerornamentik. Disse dateres til tidlig SN (29).

I den nordøstlige del af kammeret, men stadig i »gravlag 6«, fandtes en brandgrav bestående af en lille dyng brændte menneskeknogler (fig. 7). Ingen oldsager kunne med sikkerhed henføres til denne grav, men brandgrave kendes fra senneolitikum. En af de kendte senneolitiske brandgrave er Stenildgårdgraven fra Stenildvad, der er fundet kun 7 km syd for Blære (30). Den dateres via to lerkar, et dolkfragment samt en fladehugget pilespids til tidlig SN. Placeringen af en brandgrav i Blære-kisten, i niveau med sikre SN A-genstande, tyder derfor på, at også denne er anbragt i kisten i første del af senneolitikum.

Helhedsindtrykket af »gravlag 6« er, at det med undtagelse af brandgraven er stærkt omrodet, ingen genstande kan relateres til hinanden ud fra stratigrafiske iagttagelser. Dateringsmæssigt kan alle genstandene, med undtagelse af et enkelt skår fra et overgravsbæger, henføres til SN A. Tilstedeværelsen af fire dolke indicerer, at der må være tale om mindst fire begravelser.

»Grav 7«

Under laget med dolkene og næsten på kammerets bund kunne et gråsort fyldskifte på ca. $1,80 \times 1,40$ m iagttages. Fyldskiftet havde en tykkelse på ca. 7 cm, hvorunder undergrundssand dannede kammerets bund. I dette fyldskifte fandtes et lerkar (x101), en ravknap (x93), 3 ravperler (x94, x95, x96), samt lidt trækul (fig. 14, 15 og 16).

Lerkarret, der stod helt uskadt på bunden af fyldskiftet, er et uornamenteret 6,5 cm højt svajet bæger af groft magret røddigt gods. Lignende kar kendes bl.a. fra Myrhøj, og de tilhører Globs B3 bægre, der dateres til tidlig senneolitikum (31).

Ravknappen lå ca. 25 cm fra lerkarret, den måler $1,8 \times 1,3$ cm og 0,8 cm i højden. Oversiden dannes af fire slebne facetter, der mødes i en spids, medens undersiden er flad. Midt på undersiden er der i knappen foretaget en V-formet gennemboring. Sådanne knapper er kendetegnende for klokkebægerkulturens dragtudstyr og er fremstillet i sten, ben, jet eller rav i store dele af Europa (32). I Danmark kendes lignende knapper bl.a. fra jættestuen Hvissehøj ved Torslev og stenkisten Filholm, begge i Vendsyssel

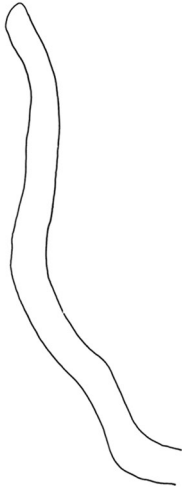

Fig. 14. Uornamenteret svajet bæger af groft magret rødligt gods. Fra »grav 7«. (1:1).
 Undecorated swayed beaker of coarsely tempered reddish ware. From "grave 7".

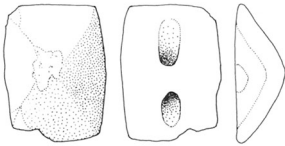

Fig. 15. Facetslebet ravknap med v-formet gennemboring x93. Fra »grav 7«. (1:1).
 Faceted amber button with V-shaped perforation (x93). From "grave 7".

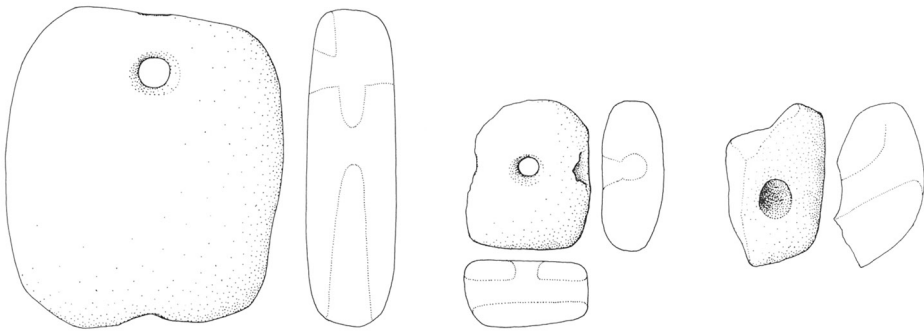

Fig. 16. 2 ravperler med komplicerede gennemboringer x94, x96 og en enkel ravperle x95. Fra »grav 7«. (1:1).
 2 amber beads with complex perforation (x94 and x96) and a simple amber bead (x96). From "grave 7".

(33). I begge tilfælde fandtes ravknapperne sammen med flintdolke fra senneolitikum, men de stratigrafiske forhold var så usikre, at det ikke er muligt at afgøre, om de hører sammen med tidlige eller sene dolktyper. Af fundene fra Myrhøj og Bigum fremgår, at klokkebægerislættet i Danmark forekommer i SN A og dermed er samtidigt med den fuldt udviklede klokkebægerkultur i Europa (34). Set på denne baggrund må ravknappen fra Blære dateres til SN A.

Ravperlerne x94 og x96 har begge en gennemboring på tværs af ravstykket samt et boret hul fra ravets overflade ind til denne gennemboring (fig. 16a+b). To lignende perler er fundet i en grav fra Ramme sogn, Vandfuld herred, Ringkøbing amt (35), men da denne grav ikke indeholdt andre oldsager, har det ikke kunnet afgøres, om graven er anlagt i enkeltgravskulturen eller i senneolitikum. Ravperlen x95 er oval og skiveformet med gennemboret hul i den ene ende (fig. 16c).

Bedømt ud fra dateringen af lerkarret og ravknappen, må det gråsorte fyldskifte udgøre resterne af en grav, der blev anlagt i begyndelsen af senneolitikum.

Udrømmet materiale

Uden for stenkistens gang fandtes spredt i en vifte på ca. 3 m² 7 ravperler, 4 keramikskår (fig. 17), 1 pilespids (fig. 18), samt marksten og trækul.

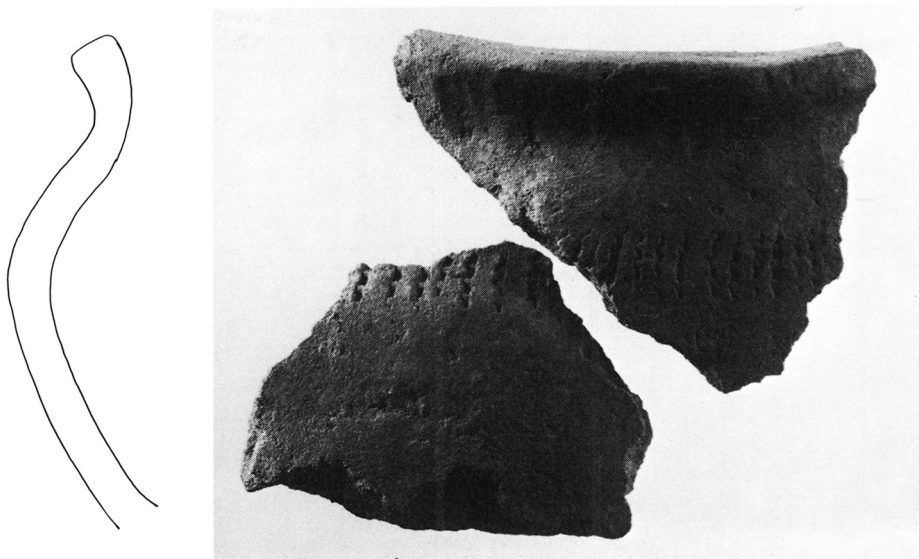

Fig. 17. Skår fra svajet bæger med fortykket rand, rundet bug og ornamentik i pindstik. (1:1).
Sherd from swayed beaker with thickened rim, rounded belly and stab decoration.

Fig. 18. D-pil x39. (3:2).

D-arrowhead (x39).

Ravperlerne består af 6 1-1½ cm store lidet tildannede ravstykker med enkelt gennemboring, samt en kugleformet ravperle. Disse perler er alle almindeligt forekommende i enkeltgravskulturen (36).

Keramikskårene stammede fra det samme kar, et 8,3 cm højt svajet bæger med fortykket rand og rundet bug. Karret er ornamenteret med vertikale liniebundter af pindstik (fig. 17). Dette betyder, at karret må tilhøre Globes I 6 bægre, der dateres til overgravstid (37).

Den tresidede pilespids – en såkaldt D-pil – er 4,7 cm lang og knækket ved overgangen til skafttungen (fig. 18). Disse pilespidser forekommer både i bundgravstid og overgravstid, men ikke i senneolitikum (38).

Alle disse genstande, der fandtes blandet mellem hinanden uden for kistens gang, må være resultatet af en eller flere udrømninger af kisten. Det er værd at bemærke, at alt det udrømmede materiale kan dateres til enkeltgravskulturen, medens genstandene inde i kisten med en enkelt undtagelse er senneolitiske. Dette antyder, at de folk, der i begyndelsen af senneolitikum tog kisten i brug, først ryddede den for dens tidligere begravelse/begravelser – som kisten var blevet opført til. Om opførelsen af kisten skete i bundgravstid eller overgravstid kan fundene ikke afgøre.

TOLKNING AF KISTENS FUNDFORHOLD

En rekonstruktion af hændelsesforløbet i og ved storstenskisten fra Blære må som altid, når der er tale om grave, der er benyttet til gentagne begravelser, være behæftet med en vis usikkerhed. Fund fra storstenskister opfat-

tes ofte som alt for stratigrafisk usikre til at kunne have kronologisk relevans. Dette skyldes bl.a., at de har været benyttet til gentagne begravelser, men også at de fleste udgravninger af disse kister er af ældre dato, og at fundoplysningerne derfor i mange tilfælde er usikre og unøjagtige. Det følgende afsnit må derfor ses som et forsøg på at gennemskue og forstå det utal af oplysninger, moderne udgravningsmetoder kan give ved undersøgelsen af et usædvanligt velbevaret fund.

Engang i enkeltgravskulturens sidste del har man syd for det nuværende Blære foretaget en afgravning af området, hvor stenkisten skulle placeres. Herefter har man sat alle bærestenene til kisten i nedgravede render i undergrunden. Højen rundt om kisten er blevet opført i græstørv, dækstenen placeret og højen færdigbygget, så den har stået som en græsdækket høj, hvori gangen til kammeret måske har været synlig.

Stenkistens første begravelse må være foretaget umiddelbart efter opførelsen. Dateringen af det udrømmede materiale samt kistens konstruktion viste, at dette må være sket i sen bundgravstid eller overgravstid. Om der har fundet mere end én begravelse sted indenfor enkeltgravskulturen kan ikke afgøres.

Tidligt i senneolitikum blev kisten atter taget i brug. Denne begravelse, »grav 7«, kunne iagttages som et gråsort fyldskifte med trækulsrester. At ravperlerne lå samlet og lerkarret stod uskadt i dette lag, kan indicere, at der har været tale om en trækiste, der har været gravet lidt ned i undergrunden. Dette vil kunne forklare, hvorfor genstandene er forblevet uforstyrrede under de senere omrodninger i stenkisten.

At dømme ud fra indholdet i det meget omrodede »gravlag 6«: bl.a. fire type I flintdolke, ni fladehuggede pilespidser, et skår fra et klokkebægerornamenteret kar samt en brandgrav, gravlægges endnu mindst 4 personer i kisten i SN A. Genstandene lå som tidligere nævnt spredt mellem mange marksten. Disse sten er for store til at være kommet ind i kisten ved en tilfældighed, men om de har udgjort en lille stenkiste, en stenlægning, eller de er bragt ind som støttesten for en trækiste kunne ikke afgøres.

Ved anlæggelsen af den næste begravelse, »grav 3«, har man inden kisten blev bygget jævnet ud i de tidligere begravelser uden at ødelægge brandgraven, der lå helt ude i den østlige side af kammeret. Herefter har man anbragt marksten så de kunne støtte kisten, der bedømt ud fra kiste-sporenes form må have været en stor plankekiste (fig. 7). På bunden af denne kiste var lagt en kohud, hvorpå den gravlagte har hvilet. Gravgodset – en flintsegl, tre ravperler og et træfad kunne ikke datere graven nøjagtigt. Den fladehuggede flintsegl indikerer dog, at begravelsen tidligst har fundet sted i sidste del af senneolitikum. Plankekisten har herefter stået uforstyrret så længe, at indsvivende sand har kunnet lægge sig i et lag på 15-20 cm over og ved siden af kisten, inden den næste begravelse, der bl.a. indeholdt en skivehovednål.

Endnu engang er stenkisten taget i brug. Denne gang er den døde blevet gravlagt i nordenden af kisten, »grav 2«, og har, foruden et lille lokalt fremstillet lerkar, fået så sjældne metalgenstande med i graven som en lille skivehovednål med oprulning til øsken, samt en spiralring. Proveniensområdet for begge metalgenstande kan være det sydtyske område. På nålen blev iagttaget rester af kohår, der lader formode, at også dette lig er blevet gravlagt i en kohud. Skivehovednålen datering til Reineckes A1 indikerer, at denne begravelse har fundet sted i SN C.

I kammerets sydvestlige hjørne viste kistesporene fra »grav 3« samt det gule indsvinings sand omkring denne tegn på forstyrrelse. Årsagen var to begravelser anlagt delvis i stenkistens gang og i kammerets forreste del (fig. 7). Disse to begravelser »grav 4 og 5«, må afspejle gravlæggelser foretaget efter »grav 3« og måske senere end »grav 2«, men inden »grav 1«. Dette ses af, at store dele af skelettet i stenkistens gang manglede, hvilket antagelig afspejler en udrømning af i vejen liggende begravelser, før man anlagde stenkistens sidste begravelse »grav 1«.

»Grav 1« var anlagt i kammerets sydende, de eneste spor efter den er en lille stenlægning og måske en genbrugt ravskive. Ravskiven kunne, hvis den hører sammen med stenlægningen, ikke give nogen sikker datering af begravelsen, men da graven var placeret højt i kammeret og efter graven med skivehovednålen, må vi antage, at den stammer fra sen SN C eller tidlig bronzealder. Muligheden for at ravskivens placering ved stenlægningen skyldes en tilfældighed, som f.eks. at den oprindeligt stammer fra udrømmet materiale, er tilstede. Men efter »grav 1«s anlæggelse er der ikke tegn på at stenkisten er blevet forstyrret. Kammeret var da blevet lukket med en stemblokade, der ikke synes at have været brudt siden.

Ved overgangen mellem bronzealder og førromersk jernalder blev højen med stenkisten igen taget i anvendelse som gravhøj. Man nedsatte urner i og ved højen samt på dens dæksten. Herover opførtes en ny høj, der forsynedes med stenlægning og randstensskæde.

Efter dette dækkedes højen af adskillige sandflugtslag. Hvornår dette er foregået er usikkert. Bedømt ud fra andre undersøgelser, hvor vi har kendskab til at Himmerland var udsat for betydelig sandfygning i århundrederne inden Kristi fødsel, er det sandsynligt at tilsandingen af højen er sket i førromersk jernalders sidste del. Af profilet (fig. 7), fremgår, at sandflugtslagene ikke er dannet på én gang, idet der ind imellem sandflugtslagene kan iagttages hedeprofiler og vækstlag, der vidner om, at højen mellem sandfygningerne nåede at gro til (39).

ÆNDRET GRAVSKIK?

Storstenskisten fra Blære blev opført og anvendt i slutningen af enkeltgravskulturen, men dens hovedanvendelse som gravkammer fandt sted i

senneolitikum. Det skulle derfor være muligt at iagttage, om gravskikken, som den kommer til udtryk i stenkisten, forløber uændret gennem hele senneolitikum.

Der kunne i alt udskilles 10 sikre begravelser i stenkisten. Heraf kunne de 5 henføres til SN A, 2 til SN B/C, medens de tre sidste kan være foretaget enten i SN C eller tidlig bronzealder.

Gravgodset fra SN A-begravelserne: dolke, pilespidser, klokkebægerkeramik og ravknap, viste indflydelser fra klokkebægerkomplekset, der på denne tid gjorde sig gældende over store dele af Europa. Dette kompleks er bl.a. karakteriseret ved, at mænd bar dolke enten af kobber eller flint, »bueskyttegrave« dvs. grave med mange pilespidser og håndledsbeskyttere, klokkebægerkeramik samt knapper med V-formet gennemboring. I Blære-kisten fandtes alle disse genstandstyper med undtagelse af håndledsbeskytteren, blandt SN A-gravenes udstyr.

Stenkistens senere begravelser med flintsegl, skiveøkse og metalsmykker viste indførelsen af nye genstandstyper blandt gravgaverne. Men den mest iøjnefaldende ændring er måske at flintdolke ikke forekommer i de sene grave. På trods af, at kisten har været benyttet til begravelser gennem hele senneolitikum, indeholdt den kun type I-dolke. Ifølge T. Madsens undersøgelse af de forskellige dolktypers kronologiske og regionale forhold (40) burde vi, hvis flintdolken var lige så benyttet som gravgave i SN B/C som i SN A, have fundet dolke af typerne III, IV eller V i Blære kisten. En forklaring på at disse dolktyper ikke fandtes kunne være, at de sene begravelser alle var kvindegrave, men årsagen kan måske også være en ændring af dolkens betydning/symbolik. Vi skal derfor se på, hvordan de forskellige

	depoter	grave	løsfund
VI	6 %	32 %	62 %
V	2 %	39 %	59 %
IV	1 %	30 %	69 %
III	7 %	21 %	72 %
II	18 %	48 %	34 %
I	14 %	52 %	34 %

Fig. 19. Dolktypernes procentvise fordeling på forskellige fundkategorier i Danmark. Udregnet efter E. Lomborgs opgivelser af de enkelte dolktypers antal. (E. Lomborg 1973: *Die Flintdolche Dänemarks*).

The percentage distribution of dagger types in different find categories in Denmark. Calculated from E. Lomborg's figures for the individual dagger types. (E. Lomborg 1973, *Die Flintdolche Dänemarks*).

dolktyper fordeler sig procentvis mellem fundkategorierne depotfund, gravfund og løsfund, for at iagttage om der er forskel på deres fundomstændigheder.

Af fig. 19 fremgår, at 50 % af type I+II dolkene er fundet i grave, medens dette kun er tilfældet for 21-39 % af typerne III-VI. Det samme billede kan iagttages blandt de depotfundne dolke, 14-18 % af type I-II dolke er fremkommet i depotfund, hvorimod kun 1-7 % af type III-VI dolkene er fundet i depoter. Løsfundne dolke viser det modsatte billede: kun 34 % af type I-II dolke er fremkommet som løsfund, medens 59-72 % af type III-VI dolkene udgøres af løsfundne dolke.

Denne markante divergens i de enkelte dolktyperes repræsentation i forskellige fundkategorier kan ikke alene begrundes i kildekritiske forhold. Der er intet, der indikerer, at specielt mange grav- og depotfund, i et bestemt geografisk område, med type III-VI dolke skulle være ødelagt ved f.eks. jord- og landbrugsarbejder, medens grave og depoter med type I-II dolke, i samme område, forblev uskadede, når vi samtidig ved, at de samme grav- og depotformer forekommer gennem hele senneolitikum. Vi må antage, at dolkenes fundfordeling er reel, og dermed er en afspejling af den fortidige virkelighed.

Ovenstående viser, at manglen på type III, IV og V dolke i Blære kisten ikke er specielt for denne, men falder sammen med en generel tilbagegang i disse dolktyperes forekomst i grav- og depotfund.

Flintdolke af type I + II er så almindeligt forekommende i grave fra SN A, at de må opfattes som karakteristiske for mænds gravgods. Det færre antal gravfundne dolke i senneolitikums sidste del SN B/C viser, at gravskikken efterhånden ændredes, så dolken ikke automatisk fulgte den døde i graven. Dette antyder samtidig en ændring i flintdolkens funktion som symbol. I SN A kan dolken på grund af sin almindelighed have karakteriseret voksne mænd (41). Fremkomsten af de mere specialiserede dolktyper, III, IV og V, hvoraf f.eks. type IV må betragtes som et udpræget statussymbol, kan afspejle, at dolken har fået en mere kompliceret betydning end blot at karakterisere køn og alder hos mænd. En sådan ændring falder sammen med, at andre genstandstyper som f.eks. flintsegl samt våben og smykker af metal begynder at dukke op som gravgods. Tilsammen giver dette indtryk af, at gravskikken i slutningen af senneolitikum omfattede et mere differentieret gravgods end tidligere.

Bl.a. Binford mener, at jo større variationer i gravskik og gravgods der forekommer i et samfund, jo mere komplekst er dette samfund (42). En differentiering i gravgodset kan på denne baggrund måske antages at afspejle en begyndende ændring af de neolitiske samfund fra forholdsvis egalitære former mod bronzealderens mere hierarkiske.

En sådan ændring i samfundene skimtes måske allerede gennem klokkebægerindflydelsen i begyndelsen af senneolitikum, men afspejles først for

alvor i gravgodset, da Danmark blev inddraget i kredsen af områder, hvis folk benyttede metaller til at markere social status. Tidligere havde menneskene i disse samfund i langt højere grad kunnet vise deres tilhørsforhold, position og status gennem genstande fremstillet af lokalt tilgængelige materialer. Men de metalproducerende samfund i Europa, med deres hierarkiske samfundsformer, havde behov for eksotiske varer til at understrege deres rigdom og magt (43). For at skaffe sig sådanne prestigevarer inddrog de derfor stadig mere fjerntliggende områder i deres udvekslingssystemer. Til gengæld for kobbergenstande modtog de sjældne og dermed eksotiske varer. Rav er et sådant eksotisk, men unyttigt materiale, der forekommer i rigt mål ved mange af de danske kyster (44). Konsekvensen af dette kan have været, at de lokalsamfund der var i stand til at kontrollere en sådan efterspurgt vare som f.eks. rav, også var dem der modtog mest metal, hvormed de igen kunne opnå mere kontrol etc. På længere sigt må dette udefra skabte behov for metaller have undermineret disse samfunds egalitære strukturer og derigennem have skabt forudsætningerne for bronzealderens »høvdingedømmer«.

Set på denne baggrund kan Blære-kistens grave opfattes som en afspejling af et samfund, der gennem hele senneolitikum modtog indflydelser udefra. I begyndelsen i form af klokkebægerimpulser, siden gennem f.eks. metalgenstande. Dette giver indtryk af et samfund, der havde indflydelse og ressourcer nok til at skaffe sig de til enhver tid gældende prestigesymboler, men som også på grund af disse kontakter væsen ændredes til et mere hierarkisk samfund.

NOTER

- 1) Jeg vil gerne her takke Egon Hasselgren, Vesthimmerlands Museum og Erik Johansen, Aalborg historiske Museum for tilladelsen og opfordringen til at publicere storstenskisten fra Blære.
- 2) Den foreliggende artikel er næsten identisk med en eksamensopgave indleveret august 1984 til Institut for forhistorisk arkæologi, Aarhus Universitet. Jeg gør samtidig opmærksom på, at litteratur publiceret efter dette tidspunkt ikke er inddraget i artiklen.
- 3) Becker, C.J.: Førromersk jernalder i Syd- og Midtjylland, København 1961, p. 251.
- 4) Jensen, J.: Jyske fladmarksgrave fra slutningen af yngre bronzealder. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1966, p. 251.
- 5) Kjær, H.: Gravkister fra Stenalderens slutningstid. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, København 1910, p. 206.
- 6) Ved kløveflader forstås stenflader, der er opstået ved at en sten spaltes i flere dele. Om dette skyldes menneskelig aktivitet eller som A. Noe-Nygaard mener i Naturens Verden 1984, nr. 5-6, som følge af geologiske fænomener, har jeg ikke taget stilling til. Sidstnævnte teori ville måske give en bedre forklaring på, hvorfor stenkestens sten trods alt er så uensartede.
- 7) Glob, P.V.: Studier over den Jyske Enkeltgravkultur. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1944, p. 193.
- 8) Glob, P.V.: 1944, p. 151.
- 9) Becker, C.J.: Enkeltgravkulturen på de danske Øer. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1936, p. 159 og 164.

- 10) For at afgøre skivehovednålens metalsammensætning blev der to steder på nålen foretaget analyser ved røntgenfluorescensspektrometri. Formidlet af ledende konservator Jesper Trier, Moesgård udførtes disse metalanalyser på Jysk Teknologisk. Prøve 1 blev foretaget på nålens hovedplade, prøve 2 blev foretaget midt på selve nålen. Da genstanden er korroderet anføres prøvernes resultater i korrigerede tal. Analyserne viser følgende komponenter:

Prøve 1:		Prøve 2:	
CU (kobber)	87,0 %	CU	90,0 %
AS (arsen)	5,0 %	AS	5,0 %
AG (sølv)	6,0 %	AG	4,0 %
SB (antimon)	2,0 %	SB	1,0 %
SN (tin)	< 0,5 %	SN	< 0,5 %

Analyserne viser, at kobberindholdet i Blære-nålen (ca. 90 %) svarer til kobberindholdet i almindelige bronzer. Men hvor disse bronzer ville indeholde ca. 10 % tin, udgør dette i Blære-nålen <0,5 %. I stedet for tin optræder arsen, sølv og antimon. Kobberlegeringer med højt indhold af sølv, arsen og antimon er ifølge Oldeberg karakteristisk for tidlige metalgenstande. (A. Oldeberg 1942: Metallteknik under Førhistorisk Tid I, p. 147 ff.).

- 11) Nordman, C. A.: Jættestuer i Danmark. Nordiske Fortidsminder II, Kbh. 1918, p. 85.
Lomborg, E.: Die Flintdolche Dänemarks, København 1973, p. 202.
- 12) Aner, E. & Kersten, K.: Die Funde der älteren Bronzezeit des Nordischen Kreises in Dänemark, Schleswig-Holstein und Niedersachsen III. 1977, nr. 2176.
- 13) Lomborg, E.: Die Flintdolche Dänemarks, 1973, p. 138.
- 14) Hundt, H.J.: Katalog Straubing I. Die Funde der Glockenbecherkultur und der Straubinger Kultur. Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte, Heft 11, 1958, tafel 14.
- 15) Torbrügge, W.: Die Bronzezeit in Bayern. I: Stand der Forschungen zur relativen Chronologie 40. Ber. RGK 1959, p. 18 ff.
- 16) Lomborg, E.: Die Flintdolche Dänemarks, Kbh. 1973 p. 154.
- 17) Liversage, D.: En hellekiste ved Gerdrup, Københavns amt. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1965, p. 38.
- 18) Lomborg, E.: Die Flintdolche Dänemarks, Kbh. 1973, p. 146-47.
- 19) Wincentz Rasmussen, L.: Vurdering af hjemlige og udenlandske forudsætninger for udviklingen til og i senneolitikum på basis af periodens gravfundne lerkar fra Danmark. Upubliceret hovedfags-speciale, Aarhus Universitet 1977, p. 32, 48, 49.
- 20) Konservator E. W. Fabech har oplyst, at der overalt på nålens overflade sad fibre der var orienteret i samme retning. En fiberanalyse viste, at der var tale om kohår.
- 21) Et stykke af dette materiale blev optaget i præparat og på konserveringsafdelingen på Moesgård bestemt som kohud.
- 22) Kjær, H.: Gravkister fra Stenalderens Slutningstid. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1910, p. 202.
Lomborg, E.: 1973, p. 197.
- 23) Forssander, J. E.: Der ostskandinavische Norden während der ältesten Metallzeit Europas, 1936, p. 132.
- 24) Lomborg, E.: Fladehuggede flintredskaber i gravfund. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1959, p. 164-169.
- 25) Jensen, J. A.: Myrhøj, 3 hustomter med klokkebægerkeramik. I: KUML 1972, p. 79-89.
Skov, T.: En hustomt med klokkebægerkeramik fra Stendis. I: Holstebro Museums Årsskrift 1977, p. 44.
Boas, N. A.: Egehøj bopladsen fra ældste bronzealder. I: Skrifter fra Historisk Institut, Odense Universitet, nr. 28, 1980.
Johansen, E.: A Burial Mound with Culture Layers from the Early Bronze Age near Torslev, Northern Jutland. I: Journal of Danish Archaeology, volume 4, Odense 1985, p. 115-120.
- 26) Kjærørum P.: Trækisten i stenkisten. I: SKALK 1967, nr. 1, p. 3-7.
- 27) Lomborg, E.: 1973, p. 32-44.
- 28) Glob, P. V.: 1944, p. 95.
- 29) Ebbesen, K.: Sikar og klokkebægerkultur. I: Holstebro Museums Årsskrift 1977, p. 61.

- 30) Kunwald, G.: De ældste vidnesbyrd om ligbrænding i Danmarks oldtid. Dansk ligbrændingsforenings beretning 1954, p. 85 ff.
- 31) Ebbesen, K.: Sikar og klokkebægerkultur. I: Holstebro Museums Årsskrift 1977, p. 60.
- 32) Childe, V. G.: The Dawn of European Civilization. London 1957, p. 226.
- 33) Becker, C. J.: A segmented Faience Bead from Jutland. I: Acta Archaeologica XXV, 1954, p. 248. Lomborg, E.: 1973, p. 203-204. Nordman, E.: 1918, p. 85.
- 34) Harrison, R. J.: The Beaker Folk, 1980, p. 24, 44.
- 35) Müller, S.: De jyske Enkelgrave fra Stenalderen. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1898, p. 269, 272.
- 36) Glob, P. V.: 1944, p. 153.
- 37) Glob, P. V.: 1944, p. 85, 92.
- 38) Glob, P. V.: 1944, p. 149.
- 39) Som afslutning på undersøgelsen er kisten nu, takket være ejeren Jens Grønwald Jensens velvilje samt bistand fra Års kommune, reetableret og fredet på fundstedet – med offentlig adgang.
- 40) Madsen, T.: Perioder og periodeovergange i neolitikum. I: hikuin 4, 1978, p. 56.
- 41) Madsen, T.: 1978, p. 57.
- 42) Binford, L.: Mortuary practices: their study and their potential. I: »Approaches to the social dimensions of mortuary practices«, Memoirs of the Society for American Archaeology. American Antiquity XXV, 1971, p. 6-29.
- 43) Shennan, S.: Exchange and Ranking: the role of amber in the earlier bronze age of Europe. I: Ranking, Resource and Exchange: Aspect of the Archaeology of Early European Society. Cambridge 1982, p. 38-39. Shennan, S.: Ideology, change and the European Early Bronze Age. I: Hodder, I.: Symbolic and Structural Archaeology. Cambridge 1982, p. 160.
- 44) Shennan, S.: Exchange and Ranking ..., 1982, p. 34. Jensen, J.: Nordens guld, Gyldendal 1982, p. 93. I begge artikler nævnes, at nye undersøgelser synes at vise, at det rav der i det andet årtusinde før Kr.f. cirkulerede blandt Europas folkeslag, var baltisk rav, samt at dette kom fra Nordeuropa.

SUMMARY

The megalithic cist at Blære

In the summer of 1982, a complete investigation of a Neolithic megalithic cist was carried out at Blære, Himmerland (1). Due to favourable conditions of preservation, afforded by thick layers of drift sand, it was possible to distinguish at least 10 burials in the cist, extending from the beginning to the end of the Late Neolithic (2).

The secondary barrow

The cist was found under an almost intact secondary barrow with stone capping and kerb (Fig. 1). The barrow (Fig. 2) covered an urn grave, A6, from the end of the Bronze Age, and centrally at the top a cremation grave, A1. The latter grave contained a rimsherd and a ring-headed pin of iron (Fig. 3a). Just outside the foot of the barrow, three more cremation graves were exposed, A2, A3 and A4, all containing pottery. The cremation grave A4 also contained an iron pin with discoid head (Fig. 3b). Both the pins mentioned can be dated to the first part of the Pre-Roman Iron Age (3); the same applies to the pottery. This date accords with that of the *grave form itself*, which was common in central Jutland in the Late Bronze Age and Early Iron Age (4).

The cist

The barrow containing the cist was constructed of turf. The cist was in the centre of the mound and was, as is common in northern Jutland, oriented NNE-SSW, with the entrance to the south (5).

The cist consists of a passage and a chamber (Fig. 4). The inside measurements of the chamber are: length 3.90 m, width 2.25 m and height 1.20 m. Each side is constructed of five relatively flat stones, 30-40 cm thick. Six stones have cleavage surfaces on the inside and the remaining four on both sides (6). The end wall consists of two c. 30 cm thick stones with one cleavage surface. The inside dimensions of the passage are: length 2.25 m, width 0.60 m and height 0.70 m. It consists on the west side of a c. 60 cm wide and 2 m long stone with cleavage faces on both sides. The east side is formed by three c. 30 cm wide and 50 cm long stones with two cleavage faces, and furthest south, a small fieldstone.

The chamber is capped with three stones, respectively measuring 2.6×1.6 m, 2.3×1.5 m and 2.0×1.1 m, 30-60 cm thick, and a smaller stone over the southwestern corner of the chamber. They all have a cloven under-surface – and the central capstone a cloven top. The passage is covered by two small stone slabs.

The cist was set about 1 m into the subsoil. The profiles show that the stones were placed in a narrow trench and that the spoil had been cast to both sides of the hole (Fig. 5). The passage was marked with two thresholds, each consisting of a single thin stone slab.

The orthostats of the chamber all incline slightly inwards and are wedged upright with smaller stones (Fig. 6a). The intervals between capstones and orthostats were further filled with smallstone packing (fig. 6b). Further support for the cist was provided by a stone packing placed around the foot of the chamber (fig. 6c), and its entrance was closed with fieldstones and small stone slabs (fig. 6d). The cist was also covered by flags (fig. 6e). Over this the barrow was placed – according to the profile Fig. 5 it seems to have covered the cist entirely.

The Blære cist is allied in form and construction to the Gravlev, Torderup, Bøstrup and Blegødal cists and must like these have been erected either in late bottom grave or upper grave times.

Content and interpretation of the cist

A reconstruction of the course of events in and around the Blære cist is, as always when graves which have been utilized for repeated burial are involved, attended by a certain amount of uncertainty. But among other things the intrusion of sand, and the fact that the cist had stood undisturbed since the last burial, allowed at least 10 burials to be distinguished among the many finds in the cist itself.

The first burial must have been carried out immediately after the cist was constructed. The dating of the cleared material, amber beads (36), pottery (37) and a D-arrowhead (38) (Fig. 17 and 18), and the construction of the cist, revealed that this must have occurred in late bottom grave or upper grave times. Whether more than one burial occurred within the Single Grave culture cannot be decided.

Early in the Late Neolithic, the cist again came into use. This burial, “grave 7”, could be observed as a grey-black patch of soil with remains of charcoal. The contents – a pot, an amber button and three amber beads (Fig. 14, 15 and 16) – are dated to Late Neolithic A (31, 33, 35). The amber button, which has a V-shaped perforation, shows an influence from the Bell Beaker complex (32, 34). The fact that the amber beads lay together and the pot stood undamaged in this layer can indicate that there was a wooden coffin, set slightly into the subsoil.

Judging from the contents of the very disturbed “grave layer 6”, including four type I flint daggers, nine flat-flaked arrowheads, a sherd from a Bell Beaker decorated vessel (Fig.

12 and 13) and a cremation grave, at least four more persons were buried in the cist in Late Neolithic A (27, 28, 29, 30). The objects lay, as mentioned earlier, scattered among many fieldstones. These stones are too large to have entered the cist by accident, but whether they formed a small cist, a paving, or were brought in as supports for a wooden coffin could not be decided.

Before the coffin for the next burial, "grave 3", was constructed, the earlier burials were levelled out without destroying the cremation grave, which lay right out at the eastern edge of the chamber. After this, fieldstones were placed so as to support the coffin, which judging by the shape of the preserved traces must have been a large planked cist (Fig. 7). At the bottom of this coffin was a cowhide (21) on which the corpse must have been laid. The grave goods – a flint sickle, three amber beads (Fig. 11a and b) and a wooden dish – could not date the grave precisely. The *flat-flaked* flint sickle indicates, however, that burial did not occur before the last part of the Neolithic (22, 23, 24, 25). The plank coffin thereafter remained undisturbed for so long that intrusive sand was deposited in a 15-20 cm thick layer over and beside the coffin, before the next burial was carried out. The custom of interring the dead in a plank coffin inside the stone cist itself is also known from the Kobberup cist at Skive (26). It is dated to the Single Grave culture.

The cist was used once more. This time the body was placed at the north end of the cist in "grave 2" and was, besides a small locally produced pot, accompanied by such rare metal objects as a little disc-headed pin of copper (10) with a rolled eye and a spiral ring (Fig. 9a and c). The provenance of both objects may be south Germany. On the pin were found remains of cow-hair (20), which suggest that this body, too, was placed on a cowhide. The dating of the disc-headed pin to Reinecke A1 indicates that this burial occurred in Late Neolithic C (11, 12, 13, 14, 15, 16), a date which agrees with the dating of the spiral ring (17, 18) and the pot (19). At the northwestern corner of the chamber lay, in the same deposit, but 10 cm deeper, a flake axe and a symmetrical flat-flaked flint sickle side by side (Fig. 10). It could not be ascertained whether these two objects belonged to "grave 2".

In the southwestern corner of the chamber, the coffin traces from "grave 3" and the yellow drift sand around them showed signs of disturbance. The cause was two burials placed partly in the cist passage and in the front part of the chamber (Fig. 7).

"Grave 1" was placed at the south end of the chamber, its only traces being a small setting of stones and perhaps a re-utilized amber disc (Fig. 8). The amber disc could, if it belongs with the stone setting, not give any secure dating of the burial (8, 8), but as the grave was placed well up in the chamber above that with the disc-headed pin, we must assume that it derives from late Late Neolithic C or the Early Bronze Age. There are no signs that the cist was been disturbed after the construction of this grave. The chamber was then blocked with stones and seems not to have been opened since.

At the transition between the Bronze Age and the Pre-Roman Iron Age, the barrow with the megalithic cist was again utilized as a burial mound. After this, it was covered by several layers of drift sand. It is uncertain when this occurred. Judging from other investigations, from which we learn that Himmerland was subjected to considerable sand drift in the centuries before the birth of Christ, it is likely that the sanding up of the mound occurred in the last part of the Roman Iron Age. From the profile (Fig. 7) it is apparent that the layers of drift sand were not formed on a single occasion: between the layers of wind-blown sand, heath profiles and growth layers can be observed, attesting that the barrow managed to become stabilized between sand drifts (39).

A Change in burial-custom?

The megalithic cist from Blære was constructed and used at the end of the Single Grave Culture, but its principal use as sarcophagus occurred in the Late Neolithic. It is therefore

considered whether the burial custom as it is manifested in the cist remained unaltered throughout the Late Neolithic.

The late cist burials with flint sickle, flake axe and metal ornaments displayed the introduction of new artefact types among the burial goods. But the most obvious change is perhaps that flint daggers do not occur in the late graves. Despite the cist having been used for burial throughout the Late Neolithic, it contained only type I daggers. According to T. Madsen's investigation of the chronological and regional circumstances attending the different dagger types (40), we ought, if the flint dagger was used just as often as a burial gift in Late Neolithic B/C as in Late Neolithic A, have found daggers of types III, IV and V in the Blære cist. We should therefore examine how the different types of daggers are distributed among the find categories hoard, grave and casual find, in order to discover whether there is any difference in the circumstances under which they were found.

From Fig. 19 it is apparent that 50 % of the type I and II daggers have been found in graves, but this is the case only with 21-39 % of types III-VI. The same picture can be observed among the daggers found in hoards, 14-18 % of types I-II having been found in hoards as against 1-7 % of types III-VI. Casually found daggers show the opposite picture: only 34 % of type I-II daggers derive from casual finds, while 59-72 % of types III-VI do so.

This marked discrepancy in the representation of the various dagger types in different find categories cannot be rooted in source-critical circumstances alone. There is nothing to indicate that especially many grave and hoard finds in a particular geographical area, with type III-VI daggers, should have been destroyed by, for example, construction and agricultural work, while graves and hoards with types I-II in the same area remained undamaged, when we know that the same grave and hoard forms occur throughout the Late Neolithic.

The above shows that the absence of type III, IV and V daggers in the Blære cist is not peculiar to that, but agrees with a general fall-off in the occurrence of these dagger types in grave and hoard finds.

Such a change in the use of the flint dagger accords with the fact that other artefact types, such as flint sickles and weapons and ornaments of metal, start to appear as grave goods. Altogether, this gives the impression that the grave goods at the end of the Late Neolithic were more differentiated than earlier – perhaps reflecting a more complex society (41, 42).

The graves in the Blære cist thus gives an impression of a society which throughout the Late Neolithic was open to outside influences – to begin with in the form of Bell Beaker impulses, later through, for example, metal objects – a society which had sufficient influence and resources to obtain the current prestige symbols, but which due to the nature of these contacts was altered to a more hierarchic one (43, 44).

Charlotte Fabech
Moesgård

Oldsagstegninger: Elsebet Morville
Foto: Jan Sloth-Carlsen
Oversættelse: Peter Crabb

